

Кому не відомо, що в низці звичайних, нормальних літ з лона здичавілого часу часом виходять літа відмінні, літа особливі та звироднілі, у котрих – як шостий палець на руці – інколи виростає тринадцятий фальшивий місяць.

Фальшивий – бо рідко досягає повної зрілості. Як пізно зачаті діти, він відстає у рості, цей місяць-карлик – пагін напівзів'ялий і швидше надуманий, ніж дійсний.

Виною тому стареча нестриманість літа, його розпусна й пізня животворність. Часом буває, що вже й по серпню, а старий грубий штурпак літа своїм звичаєм родить далі, далі виганяє з свого трухляка ялові й ідіотські дні-дички, дні-бур'яни, та ще й в додаток задарма накидає пустих та нестраних днин-качанів – днин блідих, здивованих і непотрібних.

Неправильні й нерівні, невчені та позросталі вони виростають, немов брунькуючі і скручені в дулю пальці потворної руки.

Інші порівнюють ці дні з апокрифами, таємно всунутими між розділів великої книги року, до палімпсестів, потайки вкладених між її листів, або до білих не задрукованих листків, на порожніх сторінках котрих висякають образами та кольорами втомлені лектурою очі, щоб врешті відпочити у їх нікчемності, аж поки знову будуть втягнуті в лабіринти нових розділів та пригод.

О, той старий пожовтілий романс року, та велика розпадаюча книга календаря! Лежить вона собі забута в архівах часу, все більше й більше пухне, весь час набухає від велемовности місяців, самородних вивержень брехні, від помножуваної в ній глупоти й маячні. І коли ми нотуємо наші оповідання, тулимо ці історії про мого батька на зубожілому узбіччі її тексту, то чи не плекаємо ми скритої надії, що колись вони непомітно

повиростають між пожовтілих листків тієї найпрекраснішої книги, що розсипається, ввійдуть в великий шелест її сторінок, котрий їх поглине?

Те, про що ми говоритимем, діялось тринадцятого, додаткового й дещо фальшивого місяця року, на кільканадцятьох порожніх картках великої хроніки календаря.

Ранки були на диво терпкими й свіжими. Спокійний і холодний плін часу, зовсім новий запах повітря, якась відмінна густина світла свідчила про те, що ми ввійшли в якусь іншу серію днів, новий регіон Божого Року.

Під тими новими небесами голос звучав дзвінко і свіжо, як в ще новому й неужитому помешканні, повному запахів лаку, фарб, вже браних в руки та ще не замацаних речей. З дивним зворушенням пробувалось нової луни, з цікавістю її напочиналось, як холодного свіжого поранку в переддень подорожі тістечко до кави.

Мій батько знову сидів у задніх приміщеннях крамниці, у малій склепінчатій кімнатчині, як вулик поґратованій багатокомірковою реєстратурою, яка без кінця лущилася платівками паперу, листків та фактур. З шелестіння аркушів, з безкінечного карткування паперів виросла ґраткована й марна екзистенція тієї кімнати, від неустанного перекладання стосів в повітрі, з незлічених шильд фірм відроджувався апотеоз у формі схопленого з пташиної перспективи фабричного міста, наїжаченого димовими трубами, обрамленого низками медалей, викрутасами та закарлюками помпезних et i Comp.

Там, як в пташарні, батько сидів на високому стільці, голубники реєстатур шелестіли стосами паперів, кожне гніздо чи дупло аж дзвеніло від цвіркання цифр.

Нетрі великої крамниці ставали все темнішими й що не день повнилися запасами сукон, шевйотів, оксамитів та діагоналей. На темних полицях, тих коморах та прикомірках холодної, пліснявої кольоровости

стократно приростала темна, вистояна барвистість речей, множився та набирив великий капітал осени. Там ті багатства росли і досягали, все ширше розливались по полицях як по галереях якогось великого театру, щоранку поповнювались й проростали новими порціями товару, котрий в паках та скринях разом з вранішнім холодом, з осінньою свіжістю й випарами горілки, покректуючи, вносили на своїх ведмежих спинах бородаті носії. Продавці вивантажували ті нові запаси насичених блаватних кольорів, а потім наповнювали й старанно шпарували ними всі щілини та вільні місця високих шаф.

То був велетенський, вкладений шарами і відібраний по відтінках реєстр найрізноманітніших кольорів осені, котрий, як по гучних сходах, пробігав вверх і вниз по гамах всіх октав кольору. Починався знизу, тужливо й несміло пробував альтових облізлостей та півтонів, потім переходив до вицвілого спугу далечі, до глобальної зелені й блакиту, щораз ширшими акордами нарастив вверх, доходив до глибокої сині, до індиго далеких лісів, до плющу шумливих парків, щоб потім через всі охри, сангіни, відтінки рудого та сепії ввійти в шелестку тінь в'янучих садів, дійти до темного запаху грибів, до подихів порошна у глибинах осінньої ночі і до глухого акомпанементу найтемніших басів.

Батько походжав вздовж сукняної осені – заспокоював і втихомирював ті маси, їх нарастаючу міць, спокійну силу Пори. Він хотів якомога довше зберегти незайманими ці запаси накопиченої кольоровості. Боявся руйнувати, розмінювати на готівку недоторканий фонд осені. Але знав, що прийде час і осінній вітер, теплий спустошливий вітер повіє над тими шафами, й тоді вони розверзнуться, і ніщо не зможе стримати потоків та струменів кольору, котрими вони вибухнуть на ціле місто.

Находила пора Великого Сезону. Оживали вулиці. О шостій вечора місто завітало гарячкою, будинки осявала заграва, крикливо розкрашені й нагримовані нею люди блукали, гнані якимось внутрішнім вогнем, їхні очі жевріли якоюсь святковою, прекрасною лихоманкою.

В бокових вуличках, тихих провулках, котрі поступово западали в царину смерку, вже було порожньо. Тільки на майданчиках перед балконами бавились діти, бавились вперто, галасливо й недоладно. Вони прикладали до губ й надимали малі піхурі, щоб раптом крикливо напиндючитися великими наростами, що ґелґотали й лопотіли в їх устах, або безглуздо випнутись червоною та піючою когутячою маскою, якоюсь кольоровою, фантастичною і абсурдною осінньою машкарою. Здавалось накоїжені й піючі ті фантастичні флотилії з бібулки й осінньої погоди довгими кольоровими низками піднесуться у повітря і як осінні ключі птахів потягнуться над містом. Або з гамом возили одні одних на малих торохких візках, що вигравали барвистим туркотом коліс, шпиць і дишлів. Наладовані візочки з шумом скочувались у долішній кінець вулиці аж до розлеглої внизу, жовтої вечорової річки, де й розсипалися звалом кружал, коліс і патичків.

У міру того, як дитячі забави ставали все більш жвавими й гамірними, рум'яна міста темніли і заквітали пурпуром, аж раптом весь світ почав в'янути і чорніти, з нього швидко виділявся маячний змерх, котрий плямував всі речі. Підступно і ядуче та зараза сутінок ширилися довкола, перекидалася від речі до речі, чого діткнула – те одразу трухло, чорніло, розсипалося на порошок.

Охоплені тихим жахом люди втікали від того змерху, аж поки проказа доходила й до них, вицвітала на чолі темною висипкою, вони розгублювали лиця, котрі відпадали великими безформними лишаями, далі йшли вже безликі й сліпі, по дорозі губили маску за маскою, тому сутінки аж кишіли покинутими личинами, що сипались слідами їх втечі.

Потім все починало заростати чорною порохнявою корою, яка лущилася великими плахтами, хворобливими струпами темряви. А коли долі в тихому замішанні, у паніці швидкого розкладу все зникало і йшло прахом, вгорі підіймався безмовний сполох зорі, мінився дзенькотом міріадів тихих дзвіночків, підносився міріадом невидимих жийворонків, які летіли в одну срібну безкінченість. Потім раптом спадала ніч – велика ніч, котру розносили подихи вітру.

В її стократному лабіринті були видовбані світлі гнізда: крамниці – великі кольорові ліхтарні, збиті стосованим товаром і галасом покупців. У яскравих шибках тих ліхтарень можна було спостерігати гомінкий і повний дивних церемоній обряд осінніх закупів.

Та велика, збориста, наростаюча тінями і розпорошувана вітрами осіння ніч крила в своїх складках темряви світлі кишеньки, торбинки кольорового дріб'язку, барвистого розмаю шоколадок, кексів та колоніальних дивовиж. Ті, збиті з ящиків від цукру, яскраво обліплені рекламами шоколаду, повні шматочків мила, веселої тандити, позолочених браслетів, станіолі, трубочок, вафель та кольорових м'ятних цукерків ятки й крамнички були розсіяними по нетрях величезної, порізаної лабіринтами, рузкуйовдженої вітрами ночі острівцями легковажності та брязкотельцями безтурботності.

Великі й темні товпища сунули у темряві, у гамірному замішанні, шурханні тисяч ніг, гвалті тисяч уст – велелюдний, безладний потік, що тягнеться по артеріях осіннього міста. Так і плила та ріка, повна гаму, темних поглядів, хитрих поглипувань, порізана мовою, пошаткована балачками, великою кашею пліток, смішків і замішання.

Здавалосьь, це рушили товпища осінніх сіючих маком сухих маківок – голови-брязкальця, люди-калатала.

Знервований та підрум'янений загравою батько ходив з блискучими очима по яскраво освітленій крамниці і наслуховував.

Через шибки вітрини та порталу долинав далекий шум міста, приглушений гомін напливаючих товпищ. Над супокоем крамниці яскраво горіла гасова лампа, що звисала з великого склепіння стелі – випирала зі всіх щілин і закамарків щонайменший слід темряви. В тиші потріскувала порожня підлога – вздовж і впоперек лічила у тому світлі свої лискучі квадрати, шахівницю великих плит, котрі перекидались одні з одними крускотами й то тут то там відповідали гучним тріскотом. Зате сукна

лежали тихо та безмовно, у своїй повстаній пухнавісті, вони обмінювались вздовж стін поза спиною батька поглядами, перекидались від шафи до шафи тихими знаками порозуміння.

Батько наслуховував. Здавалось, в цій нічній тиші його вухо видовжувалось, галузилось аж десь за вікном фантастичним коралом – червоним поліпом, якого колихав шум ночі.

Він наслуховував і чув. Чув з усе більшим неспокоєм далекий приплив насуваючих товпищ. Перелякано кидав очима по порожній крамниці. Але ті темні й руді ангели кудись відлетіли. І він залишався сам разом з своєю тривогою перед натовпом, який ось-ось мав затопити супокій крамниці спустошливим гомінким юрмищем і розхапати, розпродати на торжищі всю ту, роками громаджену в великих затишних сховищах багату осінь.

Де ж запропали ті продавці? Куди поділись ті вродливі херувими, що мали боронити темних суконних штанців? Батько з боєм запідозрив, що гріховодять десь в глибинах дому з доньками людськими. Застиглий та стурбований, із зажевлілими в ясному супокі крамниці очима він своїм внутрішнім слухом чув, що відбувалось в нетрях дому в задніх коморах тієї великої кольорової ліхтарні. Дім відкривався перед ним кімната по кімнаті, комора по коморі, як будиночок з карт, і він бачив як продавці гналися по яскраво освітлених кімнатах, по сходах вверх і вниз за Аделею, аж поки вона вислизнула від них та сховалась у світлій кухні, де й забарикадувалась кухонним буфетом.

Там задихана, осяйна й розвеселіла, зі сміхом тріпочучи великими віями вона і принишкла. Продавці поприсідали під дверима й хихотіли. Вікно кухні відкривалось у велику, повну сум'яття та видінь горобину ніч. Чорні прочинені шибки спливали рефlekсами далекої ілюмінації. Довкола стояли лискучі горшки і бутлі – ложилися у супокі масною поливою. Аделя сторожко вихилила у вікно своє пашіюче, підрум'янене лице з кліпаючими очима. Певна, що вони десь засіли, вона шукала на темному подвір'ї продавців. Аж ось помітила, що один за одним вони обережно

пробираються по вузькому віконному карнизі вздовж червоної від відблиску далекої ілюмінації стіни поверху – скрадаються до вікна.

Від гніву та розпачу батько вибухнув криком, але тієї миті на нього насунув гам голосів і вікна крамниці раптом наповнились обличчями, перекошеними від сміху розбуялими лицями, що розплескували носи на блискучих шибах. Вкрай обурений батько побагровів і вискочив на ляду. І коли натовп почав приступ на цю твердиню, галасливою юрбою вдерся до крамниці він одним стрибком забрався на полиці з сукнами й, повиснувши високо над товпищем, що є сили трубив на сполох, дув у великий шофар. Але склепіння не наповнилося шумом поспішаючих на поміч ангелів, натомість кожному зойку труби відповідав великий розбуялий хор натовпу.

– Гендлюй, розпродуй, Якубе! – волали всі, і це весь час повторюване та повторюване волення хору ритмізувалось й поволі переходило у підхоплену всіма горлянками мелодію рефрену.

Аж тоді батько здався, зіскочив з висоти карнизу і з криком кинувся на барикади сукон. Великий в гніві, зі здutoю жилами немов пурпуровий кулак головою він видерся, як змагаючий пророк, на суконні шанці й почав на них шаліти. Цілим тілом впирався у величезні паки вовни, виважував їх з оправи, підсувався під величезні сувої сукна, підносив на згорбленій спині, щоб з глухим гуркотом скинути з висоти андресолей на ляду. Паки лопотіли й розвивались в повітрі величезними хоругвами, полиці зівсюди висаджувались вибухами драпувань, водоспадами сукон, як від ударів Мойсеевої патериці.

Так ринули, бурхливо виверглись поплили широкими ріками скарби шаф. Виривався, ріс, множився та заливав ляди й столи кольоровий вміст полиць.

Стіни крамниці зникли під величезними формаціями цієї суконної космогонії, під тими гірськими пасмами, котрі потужними масивами

наростали одні над одними. Між гірських узбіч відкривалися розлогі долини, високим патосом вершин гриміли континенти. Крамниця розросталась в повну озер та перспектив панораму осіннього краєвиду, на тлі цих лаштунків між складок і долин фантастичного Ханаану мандрував батько – великими кроками прямував з пророчо розпростертими в хмарах руками і ударами натхнення творив лице краю.

А долі, коло підніжжя цього виростлого з гніву батька Синаю, жестикулював, злословив, славив Баала та гендлював народ. Гендлярі згрібали цілі жмутки м'яких фалд, драпувалися кольоровими сукнами, вповивалися в імпровізовані доміно та плащі, безладно і вволю просторікували.

Вирослий від гніву, батько зненецька зависав над тими купками базарників і громив з висоти цих поган могутнім словом. Потім, гнаний розпачем, видирався на високі антресолі шаф, в нестямі біг по бантах полиць, по лунких голих риштуваннях, батожений образами безсоромної розпусти, яку відчував за спиною в глибинах дому.

Продавці власне добиралися до залізного балкону на рівні вінка, і зачепившись за балюстраду, вхопили за поперек і витягали через вікно Аделю, котра тріпотіла очима і волочила за собою смагляві в єдвабних панчохах ноги.

Охоплений від огиди до гріха жахом, батько виростав гнівом своїх жестів в прозу краєвиду, а внизу безтурботний народ Баала віддавався розгнuzданим веселошам. Якась пародійна пристрасть, якась зараза сміху опанувала тією голотою. Як можна було чекати поваги від них, від того люду калатал та горіхових дідків! Як можна було ждати хоч якогось розуміння великих турбот батька від тих млинків, що безперервно мололи кольорове конфетті слів!

Глухі до громів пророчого гніву ті гендлярі в єдвабних бекешах малими групками причікали довкола складчастих гір тканин, з смішками

велемовно перебирали достоїнства товару. Своїми шпаркими язиками та чорна біржа шурхала по шляхетній субстанції краєвиду, кришила її сікачем просторікувань й мало не ковтала.

Віддалік, перед високими водоспадами ясних тканин групками стояли гебреї в кольорових халатах та великих хутряних шапках. То були мужі Великої Ради, достойні й повні гідности панове, що погладжували довгі, пещені бороди й точили між себе помірковані, дипломатичні розмови. Але і в церемонних розмовах, в поглядах, котрими вони обмінювалися, був відблиск усміхненої іронії. Між них шмагали й посполиті – сірий натовп, голота без лиця і стану. Вона заповнювала негіддя краєвиду, обсипала його дзвіночками й брязкотельцями бездумних теревенів. Це був елемент блазенський, запала в шал танцю юрма полішинелів та арлекінів, котра – сама не маючи серйозних торгових намірів – своїми блазельськими фіглями зводила до абсурду подекуди укладувані торгові угоди.

Однак поступово, знудившись своїм блазнюванням, той веселий народець розпорошувався в дальніх околицях краєвиду і там поволі пропадав між скелястих зламів та долин. Очевидно один з одним ці веселуни западали десь в щілини й складки терену, як забиваються по кутках та закамарках наприкінці бальової ночі змучені забавою діти.

Тимчасом вітці міста, мужі Великого Синедріону, походжали повними поваги й гідности групами, й вели тихі, глибокі диспути. Вони розбрелись по всьому цьому розлоному гористому краю – вдвох, втрох мандрували його далекими крутими шляхами. Їх малі й темні постаті залюднили всю цю пустельну височину, над якою зависло тяжке і темне небо, небо поморщене й похмуре, пооране довгими паралельними борознами на срібні й білі скиби, в глибині яких показувались все нові й нові поклади його нашарувань.

Світло лампи створювало в цій країні штучний день – день дивний, день без світанку й сутінок.

Батько поволі заспокоювався. Його гнів укладався й застигав в покладах та пластах краєвиду. Він сидів на антресолях високих вулиць й дивився на западаючий в осінь розлогий край. Бачив як на далеких озерах відбувався вилов риби. В маленьких лушпинках сиділо по двоє рибаків – запускали в воду сіті. На березі хлопці несли на головах повні тріпочучого срібного полу кошики.

І тільки тоді він помітив, що в долині групи подорожніх задерли до неба голови й щось показували одні одним.

Небо зненацька закишіло якоюсь кольоровою висипкою, обсіпалось плямами, що колихались, росли і дозрівали, аж раптом наповнили простір дивним людом птахів, котрі колували й кружляли великими перехресними спіралями. Все небо було повне їх шляхетного паріння, лопоту крил, величних ліній тихого ширяння. Деякі з них як величезні лелеки липнули на широко розпростертих крилах, інші, подібні до кольорових китиць, до варварських трофеїв, щоб втриматись в потоках теплого леготу, мусили тяжко і незграбно тріпотіти крилами; інші, зрештою недолугі конгломерати крил, міцних ніг і обскубаних ший, нагадували погано напханих сипів та кондорів, з яких сипалося трачіння.

Між них були й птахи двоголові, птахи багатокрилі, птахи каліки, котрі недолуго борсалися в повітрі махаючи одним крилом. Небо починало нагадувати стару фреску – фреску, повну монстрів та фантастичних звірів, які кружляли, розходились і знову сходились по кольорових еліпсах один до одного.

Облитий на бантах раптовим світлом батько встав, простягнув руку – зазивав птахів старим покликом. Він впізнавав їх і дуже розчулився. То було далеке, забуте потомство тієї пташиної ґенерації, яку колись Аделя розігнала на всі сторони неба. Тепер те штучне потомство, те деґенероване, внутрішньо мізерне, звиродніле й вибуяле пташине плем'я поверталось додому.

Недоречно велике, по-дурному пішовши в ріст, воно всередині було порожнім і мертвим. Вся життєва сила тих птахів пішла на фантастично розбуяле оперення. То було щось подібне до музею вимерлих родів, лахмітні пташиного Раю.

Деякі з них літали навзник, мали незграбні та важкі, подібні до колодок та замків дзьоби, обважені кольоровими наростами, – були сліпими.

О, як зворушило батька це несподіване повернення, як дивувався він пташиному інстинкту, тією прив'язаністю до Вчителя, котрий як малу дитину пестив той вигнаний рід, який врешті по багатьох ґенераціях в останній день перед згасненням племені потягнув назад до прадавнього краю.

Але ті сліпі паперові птахи вже не могли впізнати батька. Даремно він кликав їх давнім покликом, забутою пташиною мовою – не чули його й не бачили.

Аж раптом в повітрі засвистіло каміння. Це веселуни, те дурне й бездумне плем'я, почали жбурляти каміння в фантастичне пташине небо.

І даремно батько страхав та погрожував заклинальними жестами рук – не чули і не бачили. А птахи падали. Втраплені каменем, важко обвисали і в'янули вже в повітрі. Ніж долетіти до землі, ставали безформним жужмом пір'я.

Швидко та дивна височина покрилась дивовижною падлиною. І доки батько добіг до місця погрому – весь пташиний крилатий рід вже замертво лежав на скелях.

Тільки тепер батько міг зблизька побачити всю нікчемність тієї зубожілої ґенерації, всю сміхотворність її мізерної анатомії.

То були величезні, будь-як напхані старим стеревом віхті пір'я. В багатьох не можна було вирізнити голови, бо та ціпкувата частина тіла не мала на собі жодних проявів душі. Деякі, як зубри, були вкриті кудлатою, позлипалою шерстю й відразливо смерділи. Інші нагадували горбатих, лисих і дохлих верблюдів. Ще інші, очевидно, були з певного роду паперу, всередині порожні й на диво пістряві ззовні. Декотрі зблизька виявилися не чим іншим як великими хвостами пав, кольоровими віялами, в котрі незрозумілим чином вдихнули якусь ілюзію життя.

Я бачив сумне повернення батька. Штучний день поволі забарвлювався кольорами звичного світання. В опустілій крамниці верхні полиці набрали барв світанкового неба. Між фрагментів згаслого пейзажу, між зруйнованих лаштунків нічної обстави батько побачив продавців, що просиналися. Вони підіймались між сувоїв сукон і смачно позіхали до сонця. Наверху, в кухні, розпатлана і тепла від сну Аделя почала молоти в млинці каву, притиснула його до білих грудей, від яких зерна набирали блиску й жару. У сонячному світлі почав вмиватися кіт.

Переклав Тарас Возняк (1983 р.)